

**Polska
półka
filmowa**

Agnieszka Tambor

seria

**KULTURA I JĘZYK POLSKI
dla CUDZOZIEMCÓW**

„LEKSYKON POLSKI”

Polska półka filmowa

**100 filmów,
które każdy cudzoziemiec
zobaczyć powinien**

Uniwersytet Śląski
Wydawnictwo Gnome

Katowice 2012

Współpraca przy tworzeniu haseł
ADAM ANTONIEWICZ (aa)
AGATA RUDZIŃSKA (ar)
JUSTYNA BUDZIK (jb)

Recenzent
WACŁAW M. OSADNIK

© Copyright 2012 by
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wszelkie prawa zastrzeżone

Redakcja i korekta
KAROLINA POSPISZIL

Projekt okładki i szaty graficznej
MAREK FRANCIK

Publikacja sfinansowana ze środków
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH

Współfinansowano ze środków

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

Fotografia na okładce
@Rzepecki_eRBe

ISBN 978-83-63268-12-1

Złożono czcionkami
Myriad Pro i Minion Pro
Printed in UE

GNOME — Wydawnictwa Naukowe i Artystyczne
ul. Drzymały 18/6, 40-059 Katowice, Poland
tel.: 603370713 e-mail: wydawnictwognome@gmail.com

Spis treści

Wstęp

9

TWÓRCA *trzeba obejrzeć*

15

NÓŻ W WODZIE (Knife in the Water)	15
ZIEMIA OBIECANA (The Promised Land)	16
PIERWSZA MIŁOŚĆ (First Love)	18
CHINATOWN	19
BARWY OCHRONNE (Camouflage)	21
SEKSMISJA (Sexmission)	22
EUROPA, EUROPA	24
DRAKULA (Bram Stoker's Dracula)	25
89 MM OD EUROPY (89 mm from Europe)	26
LISTA SCHINDLERA (Schindler's List)	28
TRZY KOLORY. BIAŁY (Three Colors: White)	30
ŚMIERĆ JAK KROMKA CHLEBA (Death as a Slice of Bread)	31
HELIKOPTER W OGNIU (Black Hawk Down)	33
MARZYCIEL (Finding Neverland)	34
PLAC ZBAWICIELA (Saviour's Square)	35
KOPIA MISTRZA (Copying Beethoven)	37
SWEENEY TODD: DEMONICZNY GOLIBRODA Z FLEET STREET (Sweeney Todd: The Demon Barber of Fleet Street)	38
DRZAZGI (Splinters)	40
SENNOŚĆ (Drowsiness)	41
SERCE NA DŁONI (And a Warm Heart)	42
KRÓLIK PO BERLIŃSKU (Rabbit à la Berlin)	44
ESSENTIAL KILLING	45
MOJA KREW (My Flesh My Blood)	47
MŁYN I KRZYŻ (The Mill and the Cross)	48

TWÓRCA *można obejrzeć*

51

GRA AKTORSKA *trzeba obejrzeć*

52

POCIĄG (Night Train)	52
AMATOR (Camera Buff)	53
KOBIETA SAMOTNA (A Lonely Woman)	55

PRZESŁUCHANIE (Interrogation)	56
UCIECZKA Z KINA „WOLNOŚĆ” (Escape from the ‘Liberty’ Cinema)	58
SAMOWOLKA (A.W.O.L.)	59
TATO (The Daddy / Dad)	60
DZIEŃ ŚWIRA (Day of Wacko / The Day of a Freak)	61
WESELE (The Wedding)	63
MÓJ NIKIFOR (My Nikifor)	65
PARĘ OSÓB, MAŁY CZAS (A Few People, a Little Time)	66
SKAZANY NA BLUESA (Destined for Blues)	68
WSZYSTKO BĘDZIE DOBRZE (All Will Be Well)	70
RYSA (Scratch)	71
WOJNA POLSKO-RUSKA (Snow White and Russian Red)	73
WSZYSTKO, CO KOCHAM (All That I Love)	74
BRZYDKIE SŁOWA (Bad Lyrics)	75
RÓŻYCZKA (Little Rose)	77
JOANNA	78
GRA AKTORSKA można obejrzeć	81

TEMAT trzeba obejrzeć 82

KANAŁ (Kanal / They Loved Life)	82
MATKA JOANNA OD ANIOŁÓW (Mother Joan of the Angels / The Devil and the Nun)	84
SAMI SWOI (Our Folks / All Friends Here)	85
SÓL ZIEMI CZARNEJ (Salt of the Black Earth / The Taste of Black Earth)	87
PAN WOŁODYJOWSKI (Colonel Wolodyjowski)	88
PERŁA W KORONIE (Pearl in the Crown)	90
POTOP (The Deluge)	92
MIŚ (Teddy Bear)	93
CZŁOWIEK Z ŻELAZA (Man of Iron)	95
AUSTERIA (The Inn)	97
OSTATNI DZWONEK (The Last Schoolbell)	98
ŻYCIE ZA ŻYCIE. MAKSYMILIAN KOLBE (Life for Life: Maximilian Kolbe)	99
PSY (Pigs)	101
SZCZĘŚLIWEGO NOWEGO JORKU (A Happy New York)	103
CYKL: ŚWIĘTA POLSKIE	104
CZEŚĆ, TERESKA (Hi, Tereska / Hi Tessa)	105
CHOPIN – PRAGNIENIE MIŁOŚCI (Chopin: Desire for Love)	107
PIANISTA (The Pianist)	109
SYMETRIA (Symmetry)	110

KAROL, CZŁOWIEK, KTÓRY ZOSTAŁ PAPIEŻEM (Karol, un uomo diventato papa)	112
KATYŃ (Katyn)	114
JUTRO IDZIEMY DO KINA (Tomorrow we are going to the movies)	115
MAŁA MOSKWA (Little Moscow)	116
POPIELUSZKO: WOLNOŚĆ JEST W NAS (Popieluszko: Freedom is Within Us)	119
ZABIĆ KSIĘDZA (To Kill a Priest)	119
LAURA	120
NIEPOKONANI (The Way Back)	122
SKRZYDLATE ŚWINIE (Flying Pigs)	123
CZARNY CZWARTEK. JANEK WIŚNIEWSKI PADEŁ (Black Thursday)	124
TEMAT można obejrzeć	127

ADAPTACJE KLASYKI trzeba obejrzeć 128

QUO VADIS	128
QUO VADIS	128
POPIÓŁ I DIAMENT (Ashes and Diamonds)	130
KRZYŻACY (Black Cross / Knights of the Teutonic Order)	131
FARAON (Pharaoh)	133
AKADEMIA PANA KLEKSA (Mister Blot's Academy / Academy of Mr. Kleks)	134
SPIS CUDZOŁOŻNIC (List of Lovers / The List of Adulteresses)	136
WOJACZEK	138
PAN TADEUSZ (Pan Tadeusz: The Last Foray in Lithuania)	139
PRZEDWIOŚNIE (Early Spring / The Spring to Come)	142
ZEMSTA (The Revenge)	143
NIGDY W ŻYCIU (Never Ever!)	145
WINO TRUSKAWKOWE (Strawberry Wine)	146
TATARAK (Sweet Rush)	148
ŚLUBY PANIEŃSKIE (Maiden Vows)	149
ŚLUBY PANIEŃSKIE CZYLI MAGNETYZM SERCA (Maiden Vows)	149
ADAPTACJE KLASYKI można obejrzeć	151

INNE trzeba obejrzeć 152

POLSKIE FILMY ANIMOWANE (Polish Animated Movies)	152
DZIECKO ROSEMARY (Rosemary's Baby)	154
NIE LUBIĘ PONIEDZIAŁKU (I Hate Mondays)	155
KRÓTKI FILM O ZABIJANIU (A Short Film About Killing)	156
SZTOS (Cheat)	157
KILER	159

DEMONY WOJNY WG GOI (Demons of War)	160
CHŁOPAKI NIE PŁACZĄ (Boys Don't Cry)	162
MĘSKA SPRAWA (A Man Thing)	163
SHREK	164
KARIERA NIKOSIA DYZMY (Career of Nikos Dyzma)	165
SEZON NA KACZKI (Wild Duck Season)	167
JAK ŻYĆ? (How to Live?)	168
UWIKŁANIE (Entanglement)	169
INNE można obejrzeć	172
SERIALE trzeba obejrzeć	173
CZTEREJ PANCERNI I PIES (Four Men and a Dog – In a Tank / Four Tank-men and a Dog)	173
NOCE I DNIE (Nights and Days)	175
DOM (The House)	177
LONDYŃCZYCY (The Londoners)	178
USTA USTA	179
SERIALE można obejrzeć	181
POSŁOWIE	183
ŹRÓDŁA ILUSTRACJI	185
PODZIĘKOWANIA	189

Można chyba bez wahania stwierdzić, że na początku XXI wieku kultura wizualna (ikoniczna) wsparta na technologii elektronicznej (multimedialnej), a wcześniej audiowizualnej, zdominowała współczesny świat i nawet jeśli nie wypiera, to na pewno skutecznie konkuruje z kulturą fundowaną na słowie, piśmie i druku. Rolę hegemonu, jakim była jeszcze do niedawna literatura, przejmuje obecnie film. W świecie demokratyzacji, globalizacji i umasowienia kultury film staje się podstawowym segmentem kultury artystycznej. Podobnie jak literatura, chce pełnić rolę środka poznawania rzeczywistości, opowiada o świecie, w którym powstaje, służąc jednocześnie odbiorcy w rozumieniu siebie i swojego świata.

Edukacja nie może przejść obok tak funkcjonującej kultury obojętnie, tym bardziej że kultura ikoniczna i technologie elektroniczne wywierają wpływ na sposób postrzegania świata i myślenia o nim. Nie zauważać filmu – który w tym przypadku może pełnić nie tylko funkcję przedmiotu nauczania, ale także poręcznego narzędzia edukacji w innych zakresach, np. języka czy literatury, będąc przecież atrakcyjnym źródłem wiedzy o Polsce – nie może także edukacja cudzoziemców. Rzecz obecnie nie polega na tym, czy stosować tak rozumianą edukację filmową, ale na tym, jak to robić.

Niniejsza publikacja jest zaprojektowana właśnie jako pomoc w edukacji filmowej cudzoziemców, którą chcę rozumieć w dwu wspomnianych aspektach: jako edukację w zakresie filmografii polskiej i jako edukację, w której film stanowi narzędzie dydaktyczne w nauczaniu, najogólniej mówiąc, wiedzy o Polsce.

Zestaw filmów prezentowanych w niniejszym leksykonie nie jest więc tylko kanonem dzieł wybitnych, najchętniej oglądanych czy tych, które zapisały się na stałe w historii polskiego kina. Zawiera również te filmy, o których obecności zdecydowała przydatność (i reprezentatywność) obrazów w edukacji filmowej.

Przyjąwszy kryterium pragmatyczne jako rządzące wyborem filmów do leksykonu edukacyjnego, zdecydowałam, że w przypadku filmu jako przedmiotu nauczania, kryterium wyboru będzie szersze niż tylko gust odbiorców wymagających. Leksykon uwzględni więc także te pozycje, które przypaść powinny do gustu masowej publiczności. Propozycja „programu filmowego dla cudzoziemców” musiała także uwzględnić fakt, iż nie każdy student zainteresowany polską kulturą i językiem musi być jednocześnie koneserem kina. Wprowadziłam zatem do leksykonu najnowsze polskie produkcje, które pokazują pewne zjawiska społeczne, z którymi student przebywający w Polsce styka się na co

dzień. U podstaw takiej decyzji leży oczywiście przekonanie, że nie zaniebując aspektu historycznego, w jakim zatopiona jest każda kultura, musimy nieustannie pamiętać o objaśnianiu kultury codziennej i współczesnej, czyli takiej, z którą student styka się tu i teraz. Na tej zasadzie do leksykonu wprowadziłam filmy, które być może nie musiałyby się w nim znaleźć, ale pokazują właśnie współczesną codzienność, o której zapominać nie wolno.

Wybór ma ukazywać również różnorodność gatunków filmowych, które pojawiają się w kinie polskim.

Łącząc te dwa kryteria ważne w edukacji filmowej, filmy zostały uporządkowane w obrębie sześciu kategorii, tworząc *Polską półkę filmową*. Tytuł został zaczerpnięty z serii artykułów ukazujących się co roku w czasopiśmie „Postscriptum Polonistyczne”, będących podsumowaniem kolejnych sezonów kinowych w Polsce. Może on być rozumiany jako obowiązkowa półka filmowa, która powinna znaleźć się na wszystkich polonistykach zagranicznych i z którą każdy lektor języka polskiego, jak i każdy student, przynajmniej we fragmentach, powinien się zapoznać.

Filmy zostały podzielone na sześć kategorii. Oto krótka charakterystyka każdej z nich:

1. „Filmy ważne ze względu na twórcę” – postacią, na którą należy zwrócić uwagę, może być zarówno reżyser, jak i operator, scenarzysta, kompozytor czy kostiumograf. Niejednokrotnie będzie to kilka z tych osób jednocześnie. W tej części pojawiają się też filmy pod względem kraju produkcji uznawane za amerykańskie, w których tworzeniu brali udział polscy twórcy.
2. „Filmy ważne ze względu na grę aktorską” – filmy wybrano, uwzględniając przede wszystkim nagrody przyznawane w kategorii „najlepszy aktor” na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni. Pozostałe filmy wyróżniają się grą aktorską na tyle, że mimo iż wspomnianej nagrody nie zdobyły, aktorzy w nich grający otrzymali inne ważne wyróżnienia (np. Tomasz Kot – Super Jantar za najlepszy debiut aktorski ostatniego dziesięciolecia, Urszula Grabowska – Polska Nagroda Filmowa Orły 2011 w kategorii „najlepsza główna rola kobieca”, Mateusz Kościukiewicz – Polska Nagroda Filmowa Orły 2011 w kategorii „odkrycie roku”).
3. „Filmy ważne ze względu na temat” – tu czytelnik znaleźć może filmy, które pokazują najważniejsze wydarzenia i zjawiska polskiej kultury i historii.
4. „Adaptacje klasyki literackiej” – filmy będące ekranizacją dzieł literatury polskiej; zaskoczyć może dosyć wąski wybór filmów, jednak ogromna liczba adaptacji najważniejszych polskich dzieł literackich pojawia się już w innych kategoriach (np. *Pan Wołodyjowski* i *Potop* w rozdziale „temat”).

5. „Inne” – w tej kategorii pomieszczone zostały filmy, które są interesującymi pozycjami w historii polskiego kina, ale które z różnych względów nie znalazły swojego miejsca w żadnej z wyżej wymienionych grup.
6. „Seriele” – można tu znaleźć informacje dotyczące kilku najbardziej interesujących polskich seriali telewizyjnych.

Wewnątrz rozdziałów filmy są ułożone chronologicznie według daty produkcji, a rozdziały są podzielone na dwie części: „trzeba obejrzeć” – czytelnik znajdzie tu obszernie opisy proponowanych filmów i „warto obejrzeć” – spis „lektur fakultatywnych”, czyli filmów, które mogą stać się dodatkową pomocą w poszerzaniu wiedzy z danej tematyki.

Do każdego filmu poza opisem zostały dołączone tzw. hasła kluczowe, które mają ułatwić zarówno oglądanie filmu, jak i pracę z nim na lekcji. Wśród odnośników pomieszczonych przy każdym filmie, w części „trzeba i warto wiedzieć”, czytelnik znaleźć może następujące kategorie:

- znani Polacy – to najczęściej pojawiająca się w objaśnieniach kategoria, zawiera informacje na temat twórców, aktorów, pisarzy i innych osób związanych z daną produkcją;
- literatura – informacje na temat literackich nawiązań lub pierwowzoru;
- geografia – historyczne i współczesne informacje na temat regionów i miast Polski związanych z fabułą lub powstawaniem filmu;
- historia – objaśnienie ważnych wydarzeń historycznych;
- język polski – znane cytaty z filmu, funkcjonujące na co dzień w języku polskim lub wyjaśnienia słów niezbędnych dla zrozumienia tytułu czy fabuły filmu;
- film – nawiązania do innych filmów, podobne motywy tematyczne, wyjaśnienie pojęć z zakresu wiedzy filmoznawczej;
- nagrody – informacje na temat ważnych nagród filmowych oraz objaśnienia związane z okolicznościami ich przyznawania;
- polska muzyka – informacje związane ze ścieżką dźwiękową filmu lub nawiązaniem do filmu zarówno w muzyce klasycznej, jak i popularnej;
- ciekawostki – informacje związane luźno z poszczególnymi filmami.

W pojedynczych przypadkach pojawiają się dodatkowe hasła: filozofia, sport, religia itp. Nietypowy może się wydać czytelnikowi w pierwszym momencie system układania haseł. Został on skonstruowany tak, by umożliwić korzystanie z książki zarówno w sposób linearny, jak i „skokowy”. Każde wymagające wyjaśnienia słowo, wyrażenie czy osoba, jeśli nie zostało wytłumaczone na danej stronie, na pewno będzie zaopatrzone w odsyłacz do miejsca, gdzie można znaleźć więcej informacji na jego temat. Co istotne, pojawiające się pod tytułami hasła kluczowe, będą wywoływały często kolejne informacje, coraz luźniej związane z danym filmem. Intencją takiego postępowania jest to, by

taki sposób zagnieżdżania budował możliwie najszerszą mapę realioznawczą Polski¹. Książka w zamierzeniu chce być także rodzajem podręcznika, który ma przede wszystkim ułatwić konstruowanie programów lekcji filmowych i prowadzenie zajęć na podstawie danych dzieł. Jak wiemy, „nauczanie języka obcego nie może się odbywać w oderwaniu od kodów kulturowych narodu, który ten język tworzył. Właściwe zrozumienie znaków, symboli i odnośników w danym języku warunkuje komunikację. (...) Możemy się oczywiście zastanawiać, czy można nauczyć obcokrajowca kultury danego narodu, jedno jest wszakże pewne: można go nauczyć o kulturze, a to zdecydowanie ułatwi zrozumienie logiki danego języka wraz z jego symbolami, wartościami i semiotyczną gramatyką”². Dostrzeganie i rozumienie przekazów kulturowych obejmuje zarówno zrozumienie komunikatu na poziomie językowym, jak i jego interpretację oraz analizę otaczających go kontekstów, które realizują ten sam lub inny wzorzec. Jedną z najdoskonalszych metod zapoznawania studentów cudzoziemców z kulturą polską jest właśnie film. W przypadku cudzoziemców pokazywanie filmów nie może jednak obyć się bez głębokiego wprowadzenia w kontekst. Szczególnie w przypadku tak silnie zakorzenionej w historii, kulturze i ideologii kinematografii jak polska, wyjaśnienie tych kontekstów jest niezwykle ważne. Jak twierdzi Aleksandra Achteлик: „by obcokrajowiec mógł poprawnie funkcjonować w procesie kulturowego *kontekstowania*, musi posiadać rozbudowaną wiedzę z zakresu wartości obowiązujących w naszej kulturze. Wiedza ta powinna mu zostać w dużym stopniu przybliżona przez nauczyciela, ponieważ sam nie jest w stanie samodzielnie i poprawnie odczytywać faktów kultury”³. I tu właśnie mają stać się pomocne hasła kluczowe oraz opisy filmów wykonane tak, aby skorzystać mógł z nich zarówno wykładowca kultury polskiej, lektor – polonista, jak i sam student. Ostatnią częścią zamykającą każdy moduł są opinie o filmie cudzoziemców, którzy go obejrżeli. Opinie były zbierane w ankietach przeprowadzanych wśród studentów przebywających w Polsce i tych studiujących na polonistykach zagranicznych oraz wśród wykładowców, lektorów pochodzenia niepolskiego i wielbicieli kultury polskiej. Mają one być informacją „krytyczną” dla czytelników, bo w pewnym sensie ich zadaniem jest również weryfikacja poglądów dotyczących ważności tej czy innej produkcji w hierarchii polskiej kinematografii.

¹ Pojawiają się w książce także informacje o najważniejszych światowych festiwalach i nagrodach.

² Jelonekiewicz M., *Film jako tekst kultury w komunikacji interkulturowej (wykorzystanie filmów w nauczaniu cudzoziemców wiedzy o Polsce i jej kulturze)*, „Postscriptum Polonistyczne” 2008, nr 2 (2), s. 177–186.

³ Achteлик A., *Nauczanie kultury polskiej wobec problematyki aksjologicznej*, [w:] *Nauczanie języka polskiego jako obcego i kultury polskiej w nowej rzeczywistości europejskiej*, red. Garncarek P., Warszawa 2005, s. 214.

Podsumowując, celem niniejszej publikacji było stworzenie zestawu oryginalnych, twórczych podpowiedzi, które każdy nauczyciel czy lektor może dostosować do oczekiwań swoich uczniów, a dzięki temu zachęcić ich do dalszych, samodzielnych poszukiwań. Pozycja książkowa poruszająca ten zakres problemów wydaje się o tyle potrzebna, że „obecnie nie mamy jeszcze metody nauczania cudzoziemców wiedzy o kulturze polskiej. (...) Mamy za to coraz powszechniejszą świadomość i potrzebę takiej idei. Niedostatkowi takiemu próbujemy w praktyce zaradzić dwojako. Po pierwsze, staramy się podpatrzeć cudze wzorce i doświadczenia, zwłaszcza wywiedzione z angielskiego i niemieckiego obszaru językowego. Po drugie mniej śmiało, ale już konsekwentnie próbujemy odnaleźć zależności, jakie być może zachodzą między wykładnią kulturowych teorii, a naszą praktyką”⁴.

⁴ Miodunka W.T., Seretny A. (red.), *W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku*, 2008, Kraków, str. 276.

AGNIESZKA TAMBOR

asystentka w Katedrze
Międzynarodowych Studiów Polskich
na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach

Książka autorstwa AGNIESZKI TAMBOR jest jednak nieco innego rodzaju przedsięwzięciem, prawdopodobnie pionierskim na polskim gruncie, mianowicie adresowanym do obcokrajowców zainteresowanych nauką języka polskiego i kultury polskiej przy wykorzystaniu, między innymi, polskiego filmu. Autorka książki zna dobrze specyfikę pracy z obcojęzycznymi studentami i potrafi spojrzeć na filmy nie tylko jako dzieła artystyczne, lecz także jako pożyteczną pomoc dydaktyczną. Jak każdy autorski wybór filmów, także i ten może wzbudzić czyjeś zastrzeżenia – ustalanie podobnych list nie jest sprawą łatwą. Ograniczona objętość książki powoduje konieczność selekcji twórców i dzieł, niesie ryzyko zbyt indywidualnego potraktowania materiału. Ponadto, nie wszystkie filmy, nawet te najbardziej cenione w kraju, są zrozumiałe poza granicami Polski i, w rezultacie, są trudne do wykorzystania w pracy dydaktycznej. Autorka, świadoma tych trudności, omawia zarówno dzieła należące do kanonu kina polskiego, jak i pozycje popularne, często pomijane w poważnych debatach filmoznawczych. I jedno, i drugie filmy, z wielu powodów, mogą być z powodzeniem wykorzystywane w pracy dydaktycznej. „Artystyczność” nie jest tu bowiem najważniejszym kryterium.

Z Postłowa

MAREK HALTOF

Northern Michigan University